

שחקנים בינלאומיים במזרח התיכון - מפגש וניגודי אינטרסים

עודד ערן*

בשנת 2017, כמו בשנים הקודמות, השחקנים המרכזיים בזירה הבינלאומית נקטו מדיניות זהירה של השקעת משאבים מוגבלת במזרח התיכון, מתוך רצון להימנע מהישאבות לתוך היורות הרוחות האזוריות שהמשיכו לבעבע, גם אם רובן על אש נמוכה. בין ההתרחשויות העיקריות במזרח התיכון שהעסיקו את השחקנים הבינלאומיים היו המשך המערכה נגד דאע"ש, התייצבות משטרו של בשאר אל-אסד בסוריה והחרפת הסכסוך השיעי-סוני – ובמיוחד בין ערב הסעודית לאיראן. סוגיות נוספות היו העמקת שלטונו הרודני של רג'אפ טאיפ ארדואן בטורקיה, ניסיון הכורדים להתפצל מעיראק, מאבק המשטר המצרי בטרור הג'האדי בחצי-האי סיני, ניסיון הפיוס בין שני המחנות היריבים בזירה הפלסטינית – חמאס ברצועת עזה מול פתח/הרשות הפלסטינית בגדה המערבית, המלחמה בתימן והשפעת הזעזועים הפוקדים את המערכת הפוליטית בערב הסעודית על האזור.

במאמר זה תיבחן מדיניותן של המעצמות לגבי סוגיות מפתח שעל סדר היום במזרח התיכון, וביחס לאינטרסים ולמדיניות של ישראל: האתגר המורכב שמציבה איראן; השלב שלאחר הכרעת המערכה נגד 'המדינה האסלאמית' (דאע"ש), בעיקר בהקשר של המלחמה בסוריה והמאמצים לייצב את המדינה; יחסי וושינגטון ומוסקבה בהקשרים אלה; היחסים בין רוסיה לאיראן והשיפור ביחסיה של רוסיה עם מדינות נוספות במזרח התיכון; תפקיד האיחוד האירופי באזור; המעורבות הסינית הגוברת באזור; היחסים במשולש ישראל, הודו וסין.

השינוי הבולט יותר מנקודת ראותה של ישראל היה כמובן המעבר בממשל ארצות הברית לעידן הנשיא דונלד טראמפ, לאחר תקופת הנשיא ברק אובמה שעיוו התעמת

* השתפו בכתיבת פרק זה צבי מגן וורה מיכלין-שפיר.

ראש הממשלה בנימין נתניהו בשתי הסוגיות המרכזיות – יחסי ישראל עם הפלסטינים וסוגיית הגרעין האיראני. עמדות הפתיחה של טראמפ בנושאים אלו יצרו בסיס הידברות רחב ופתוח בין ממשלות ישראל וארצות הברית, אך יש עדיין לעקוב אחר התממשותן של הציפיות, למשל בנושא ההבטחה להעביר את שגרירות ארצות הברית לירושלים, או לגבי שינוי מהותי בגישת ארצות הברית להסכם הגרעין שנחתם בין המעצמות לאיראן. בצד הפלסטיני התחלפו החששות – שנוצרו בגין הצהרות פרו־ישראליות שהשמיע טראמפ בהיותו מועמד לנשיאות – בהערכה שניתן יהיה לקיים עימו דיאלוג חיובי מבחינתם. ואולם, גם הערכה זו עלולה להשתנות לאור יוזמה אמריקאית לקידום פתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני, אם וכאשר תעלה על הפרק.

הדילמה האיראנית: ניצחונו של דונלד טראמפ בבחירות לנשיאות ארצות הברית בנובמבר 2016 יצר ציפיות למפנה משמעותי במדיניות האמריקאית בסוגיות המרכזיות במזרח התיכון. כמועמד לנשיאות הבהיר טראמפ שיעדי העיקריים באזור הם חיסול דאע"ש וקעקוע הסכם הגרעין עם איראן (JCPOA) על ידי הסתלקותה של ארצות הברית ממנו. המדינות הפרו־אמריקאיות באזור ובראשן ערב הסעודית, ישראל, מצרים וירדן לא הסתירו את אכזבתן מהיד הרכה, בראייתן, שנקט הנשיא היוצא ברק אובמה כלפי איראן וגרורותיה, ובמידה מסוימת גם כלפי רוסיה, שהעמיקה את אחיזתה בסוריה והרחיבה את קשריה באזור, תוך ניצול רפיונו של ממשל אובמה. ואולם, במלאת כשנה לכניסת טראמפ לבית הלבן ניכרה בקרב בעלות בריתה של ארצות הברית במזרח התיכון אכזבה גם מהממשל החדש. על סמך התנהלותה של ארצות הברית באזור לא ניתן לזהות אסטרטגיה ברורה, או לומר שהממשל האמריקאי נחוש לבטל את הסכם הגרעין עם איראן ולהתעמת עם השותפות האחרות להסכם במטרה לשנותו, או למצער, לצאת למערכה חזיתית נגד ההצלחות שרשמה איראן במזרח התיכון – יצירת מאחזי שליטה והגברת השפעתה באזור. את הבטחתו לבטל את ההסכם עם איראן המיר טראמפ בחקיקת סנקציות על ידי הקונגרס, שעד כה לא גרמו לפרישת איראן מההסכם – מה גם שהמדינות האחרות החתומות עליו הבהירו כי לא יסכימו לביטולו, או אפילו לעריכת שינויים בו.

חודשים ספורים לאחר כניסת ממשל טראמפ לתפקיד, ישראל וערב הסעודית, שלפני השלמת הסכם הגרעין התייצבו נגדו ונגד מדיניותו של ממשל אובמה בנושא, הכירו במציאות זו ואימצו דגשים אחרים במערכה על דעתם של מנהיגי המעצמות בנושא איראן, ושינו את הרטוריקה שלהן בהתאם. ישראל ומדינות סוניות באזור מדגישות את פעילותה החתרנית של איראן ואת הסיוע שהיא מגישה לארגוני טרור, את התבססותה בעיראק, בתימן, בסוריה ובלבנון באמצעות גורמים איראניים (משמרות מהפכה

ומיליציות) ואת פיתוח אמצעי לחימה על ידיה, ביניהם טילים ארוכי טווח. אולם, גם לשינוי הדגשים במערכה נגד איראן שמנהלת ישראל, בעיקר מול הממשל האמריקאי, לא מובטחת הצלחה. גם אם הממשל האמריקאי מסכים עם טיעוני ישראל, שלהם שותפות מדינות נוספות באזור, לגבי כוונותיה של איראן והשלכותיה השליליות של פעילותה, לא נראה בשלב זה שושינגטון גיבשה אסטרטגיה להתמודדות עם איראן בנושא הגרעין ובסוגיית התנהלותה במזרח התיכון.

גם המדיניות האמריקאית כלפי המתחולל בסוריה קשורה לסוגיה זו. במערכת הבחירות לנשיאות וגם אחרי כניסתו של טראמפ לבית הלבן הוא הדגיש בעיקר את המאבק בדאע"ש, ואת הצורך להכריז את מאחזיה של 'המדינה האסלאמית'. המשך שלטונו של בשאר אל-אסד לא היה מבחינתו מטרד מדיני ו/או מוסרי, המצריך את סילוקו. השגת היעד של כיבוש מעוזי 'המדינה האסלאמית' בעיראק ובסוריה כמעט במלואו, בחודשים האחרונים של 2017, מעלה שאלות בווינגטון ובבירות במזרח התיכון באשר להמשך דרכה של ארצות הברית בשתי זירות אלה. מוערך כי ארצות הברית מפעילה בשטחי עיראק וסוריה יחידות עילית המונות כששת אלפים חיילים, וממשיכה לתקוף מהאוויר מטרות של דאע"ש מדי יום.

בהיעדר יעדים ברורים בסוריה אחרי חיסולה המלא של ישות דאע"ש בשטח המדינה, תתעורר השאלה בדבר המשך הנוכחות והפעילות של כוחות אמריקאיים בה. כבר עתה ברור שבניגוד לרוסיה ולאיראן, הפועלות בנחישות לשימור שלטונו של אסד, אשר מעניק לגיטימציה לנוכחותן הפוליטית והצבאית שלהן בסוריה, לארצות הברית אין בזירה זו אינטרסים ויעדים מוגדרים. אי-הבהירות במדיניות ארצות הברית תקשה גם על ישראל, שלא תוכל לצאת מנקודת הנחה שפעולותיה להגנה על האינטרסים שלה במרחב הסורי יזכו לגיבוי מלא מול השחקנים האחרים במרחב הזה, ובפרט איראן ורוסיה. היכולת הישראלית להשתתף בעיצוב הסדרים מדיניים וביטחוניים בסוריה פוחתת ככל שארצות הברית מנמיכה את פרופיל נוכחותה בסוריה, במיוחד בהיבט הצבאי.

במציאות המתהווה בסוריה, שעיקרה ייצוב מעמדו ושלטונו של בשאר אל-אסד ומיסוד השפעתה של רוסיה (ולצידה איראן) במדינה, ובידיעה שרוסיה מתכוונת לשמור על הישגיה בזירה זו שנצברו בשנות מלחמת האזרחים, ישראל שואפת למצוא במוסקבה הבנה לצורכי הביטחון שלה במרחב הסורי. ההישג הרוסי בסוריה, לצד הידוק הקשרים בין מוסקבה לבירות נוספות באזור (בולטות בהקשר זה אנקרה, ריאד וכמובן טהראן), בולט במיוחד על רקע קשיים בנושאי חוץ אחרים, וכן בנושאי פנים שערים היה עליה להתמודד בעת האחרונה. בחירות לנשיאות ברוסיה אמורות

להתקיים במארס 2018, ומשטרו של פוטין אינו מציג עדיין מפת דרכים לשיפור המצב הכלכלי. בהקשר זה מקשה על המשטר הדשדוש הנמשך במחירי הנפט, שהוא מקור הכנסה ראשי בכלכלת רוסיה. חרף הצהרות הנשיא טראמפ בדבר רצונו להסתייע ברוסיה כדי לפתור משברים בינלאומיים, מערכות המשפט והחקיקה האמריקאיות ממשיכות בפעילויות נגד רוסיה בגין חשד למעורבות רוסית במערכת הבחירות לנשיאות ארצות הברית, סיפוח חצי האי קרים וההתערבות הרוסית באוקראינה (2014). גורמי רקע אלה מקשים על מוסקבה למנף את הישגיה בסוריה (וגם את השפעתה המסוימת על המשטר בצפון קוריאה) על מנת להיחלץ ממשטר הסנקציות, שהופעל נגדה עקב מדיניותה באוקראינה על ידי ארצות הברית והאיחוד האירופי.

יחד עם זאת, הבנות שהושגו עד כה לגבי הסדרים בסוריה הן בעלות חשיבות רבה לישראל. הידברות רוסית-אמריקאית ומעורבות ירדנית בשולי ועידת ה-G-20 שהתקיימה בהמבורג ביולי 2017 סייעה ליצור אזור הרגעה בדרום סוריה, ובמסגרת זו נפרס כוח של משטרה צבאית רוסית באזור. הסכם נוסף בין ארצות הברית לרוסיה, גם הפעם עם מעורבות של ירדן, הושג בעקבות פגישתם הבלתי רשמית של הנשיאים ולדימיר פוטין ודונלד טראמפ בשולי הוועידה הכלכלית של אזור אסיה והפסיפיק, שנערכה בווייטנאם בנובמבר 2017. "מזכר העקרונות" שהוסכם נועד להסדיר – כלומר למנוע נוכחות כוחות זרים, דהיינו לא סורים – בדרום סוריה. למעשה, מסמך זה משקף את הדילמות שאליו נקלעת ישראל בשל רצונה להימנע ממעורבות יתר בנעשה בסוריה, מול הצורך לשמור על האינטרסים הביטחוניים בזירה זו, כשעליה לתמרן בין מעורבות אמריקאית דועכת בסוריה לבין הבנה רוסית לצרכיה, לצד שיתוף הפעולה בין רוסיה לאיראן. ובשעה שבמזכר העקרונות יש רק הבנה חלקית לגבי רוחב רצועת הביטחון ממזרח לגבול בין ישראל לסוריה ברמת הגולן, מתנהלת פעילות צבאית של איראן על אדמת סוריה בטווחים קצרים מגבול זה. מוסקבה מצידה מצהירה כי היא רואה את נוכחותה של איראן בסוריה כלגיטימית, וכי רוסיה עצמה לא תחייב אותה לפנות כוחות זרים מסוריה. כך נוצר השילוש הלא-קדוש שבמרכזו רוסיה, אשר עימה מנהלת ישראל מחד גיסא דיאלוג הכולל מנגנון למניעת חיכוך ופגיעה בין כוחותיהן, שמתרחב גם לדיון כולל יותר בדבר עתידה של סוריה ומאזן הכוחות בה. מאידך גיסא, רוסיה רואה באיראן שותפה מרכזית במזרח התיכון ובמרחב הפוסט-סובייטי במרכז אסיה. היחסים בין רוסיה לאיראן התהדקו בעקבות ההסכמה בנושא הגרעין האיראני. ההסכם הכשיר שיתוף פעולה צבאי ביניהן ותרם לביסוס שיתוף פעולה בין המדינות בכל הנוגע למלחמה בסוריה, ובמיוחד במסגרת המאמצים לקדם הסדר בין גורמי הפנים המעורבים במלחמה ברוסיה, אשר ישים קץ למלחמה וייצב את המדינה –

'תהליך אסטנה' (בירת קזחסטן) שהתנהל בחסות רוסיה. מנהיגי רוסיה ואיראן ערכו ביקורים הדדיים במהלך 2017 (הנשיא חסן רוחאני ביקר במוסקבה במארס, ופוטין ביקר בטהרן בנובמבר).

עם זאת, שתי המדינות עלולות להיקלע לחיכוכים ולמחלוקת לגבי עתידה המדיני של סוריה וביחס לפעילויות שמבצעת איראן במזרח התיכון, במיוחד בסוריה, שעלולות להתנגש באינטרסים רוסיים באזור ובמישור העולמי. בעוד במוסקבה מתגבשת הערכה כי הסדר מדיני בסוריה יחייב לכונן משטר פדרלי שפירושו החלשה מסוימת של השלטון המרכזי, קרי, משטר אסד בדמשק, עמדתה של איראן בסוגיה זו אינה ברורה. מוקד חיכוך נוסף בין רוסיה לאיראן עשוי להיות התחממות היחסים בין רוסיה – המבקשת להרחיב את מעגל ההשפעה שלה במזרח התיכון מעבר לציר איראן-דמשק – לערב הסעודית, שגם היא מבקשת מענה לנסיגה האמריקאית באזור. מלך ערב הסעודית סלמן ויורש העצר מוחמד בן-סלמן ביקרו במוסקבה ב־2017, ושורה של הסכמים לרבות לרכישת נשק רוסי נחתמו בין המדינות.

השיפור במעמדה של רוסיה במזרח התיכון ניכר גם ביחסיה עם טורקיה. השיפור שחל לאחר תקופת שפל בעקבות הפלת המטוס הרוסי על ידי טורקיה ב־2015, התאפשר על רקע התעלמותה של רוסיה מהתנהלותו הרודנית של רג'פ טאיפ ארדואן ומהביקורת החריפה נגדו בזירה הבינלאומית, במיוחד מצד האיחוד האירופי. טורקיה שותפה על ידי רוסיה בתהליך ההסדרה בסוריה, וסביר להניח שאנקרה לא תתנגד לכינון משטר פדרלי בסוריה, אם רוסיה תחליט לאמצו. זאת, משום שמשטר כזה יאפשר לטורקיה להעמיק את השפעתה בצד הסורי של הגבול בינה לבין סוריה.

מול מסכת זו של יחסים מתהדקים בין רוסיה למדינות האזור, על אף העוינות בין חלק ממדינות אלה כמו למשל בין ערב הסעודית לאיראן, ישראל צריכה לשקול את המשך הידוק היחסים בינה לבין מוסקבה. ההידברות עם מוסקבה היא נכס אסטרטגי לישראל, הגם שבצידו מגבלות ואילוצים. בהקשר זה, על ישראל לשמוע את דעת הממשל האמריקאי ולהתחשב בה. הקונגרס בושינגטון מורה על התקדמות זהירה, המוכתבת על ידי הנכונות הרוסית להתחשב בצרכיה הביטחוניים של ישראל, וגם על ידי ההתפתחויות ביחסי ארצות הברית-רוסיה. שיפור ביחסי מוסקבה-בושינגטון יקל מציאת הבנה בארצות הברית להידברות ישראלית-רוסית. החמרה ביחסים בין שתי המעצמות תאלץ את ישראל לבדוק את התגובה בושינגטון להעמקת הדיאלוג עם רוסיה. הקושי להעריך את המגמות ארוכות הטווח במדיניות החוץ של ארצות הברית ואי-הוודאות שמקרין הנשיא האמריקאי מגבירים את הקושי לגבש מדיניות ישראלית

מול רוסיה בנושאים אזוריים חשובים לישראל, במיוחד יכולתה לשמור על חופש פעולה במרחב הסורי, ובפרט מול האתגרים שמציב הציר איראן-דמשק-חזבאללה. האיחוד האירופי – תחת לחץ משברים פנימיים במדינות החברות בו ובכללם מערכות הבחירות הכלליות שנערכו ב-2017 במדינות מפתח ובראשן צרפת וגרמניה, וכן במסגרת הארגון עצמו – המשיך לשמור על רמת פעילות נמוכה במזרח התיכון, תוך אובדן שארית ההשפעה שהייתה לו בעבר באזור. עיקר הפעילות האירופית הופנה למלחמה בסוריה ולתוצאותיה, במיוחד למיליוני הפליטים הסורים שהגיעו לשערי אירופה. מועצת האיחוד (פורום ראשי המדינות החברות) אימצה באפריל 2017 אסטרטגיה כלפי המשבר, ובמרכזה חתירה לפתרון מדיני שישען על אחדות המדינה הסורית, שלמותה הטריטוריאלית, ריבונותה ועצמאותה. האיחוד האירופי אישר מחדש את תמיכתו באופוזיציה הסורית ובארגוני החברה האזרחית במדינה. האיחוד רואה עצמו כמממן הגדול ביותר של סיוע לפליטים הסורים, אך גם מצהיר כי יסייע לשיקומה של סוריה רק כאשר יתרחש תהליך המעבר הפוליטי המקיף בהשתתפות כל הצדדים, כאמור בהחלטה 2254 של מועצת הביטחון של האו"ם מדצמבר 2015. יוזכר שהחלטה זו אימצה את הודעת המדינות שהתכנסו בג'נבה ביוני 2012 בנוכחות הנציגה הבכירה של האיחוד לענייני חוץ וביטחון, שבמרכזה חזון סוריה הפלורליסטית והדמוקרטית, המצייתת לסטנדרטים הבינלאומיים של זכויות האדם והמעניקה הזדמנויות שוות ללא אפליה על בסיס אתני, דתי, לשוני או אחר. המסגרות השונות שנוצרו בשנים שלאחר מכן במטרה לקדם הסדר בסוריה הותירו ברובן את האיחוד האירופי מחוץ לקבוצת השחקנים המשפיעים, אף כי יש להניח כי בבוא העת לסכם פתרון מדיני, האיחוד ישוב להיות שותף פעיל.

מעורבותו המוגבלת של האיחוד האירופי בתהליך ההסדרה בסוריה אינה יכולה לסייע לישראל להגן על אינטרסים ביטחוניים ארוכי טווח שלה בזירה זו. אומנם, באיחוד קיימת מודעות לתפקידה השלילי של איראן במזרח התיכון, אך בה בעת יש רצון קלוש ביותר להתעמת עימה ועם גרורותיה באזור. יתרה מכך, הדיאלוג המדיני-אסטרטגי בין האיחוד האירופי לישראל, שגם בעבר היה מצומצם, העכיר לקראת סיום המשא ומתן על הסכם הגרעין ולמעשה חדל להתקיים. "מועצת האסוציאציה", שהיא המסגרת הרשמית לניהול היחסים הדו-צדדיים בין האיחוד לבין מרבית שכנותיה של אירופה וביניהן ישראל, לא התכנסה זמן רב. ברקע הנתק חילוקי הדעות העמוקים בין ישראל לאיחוד בשאלות הסכסוך הישראלי-פלסטיני והקיפאון המדיני. המחלוקות מצאו ביטוי במדיניות האיחוד ליישם בפועל את ההבחנה בין ישראל בקווי טרום 67 לבין ההתנחלויות (למשל, על ידי הטלת מכסים על היצוא מהן), או בסיוע המוענק

לארגונים שונים הפועלים, לדעת ממשלת ישראל, בניגוד לאינטרסים של מדינת ישראל. חילוקי דעות אלו עלולים להעמיק אם וכאשר הממשל האמריקאי יעלה, כפי שהצהיר שבכוונתו לעשות, יוזמה לחידוש התהליך המדיני, וישראל תדחה אותה או תיחשב כדוחה אותה.

מזה מספר שנים מעדיפות ממשלות ישראל לפעול מול מדינות אירופה במישור הדו-צדדי, תוך עקיפת מוסדות האיחוד. דרך פעולה זו יכולה לקדם את יעדיה של ישראל כל עוד הממשלות של מדינות החברות באיחוד ישתפו פעולה עם התנהלות זו, וכל עוד מוסדות האיחוד המרכזיים בבריסל טרודים בבעיות בוערות יותר, בחלקן כאלו ששיפיעו על עתידו (למשל, פרישת בריטניה והשפעת המשא ומתן עימה על נטיות במדינות חברות אחרות לרופף את מסגרות הארגון). במצב זה, ספק אם ישראל תזכה במוסדות אלה לאוזן קשבת לדאגותיה בנושאים אסטרטגים-אזוריים. יציאת בריטניה מהאיחוד האירופי והיחסים בין ישראל לבין צרפת וגרמניה, שהם לא יותר מתקינים, מנמיכים אף הם את ציפיותיה של ישראל מהשחקן האירופי במזרח התיכון.

אשר לסין, היא עדיין בחזקת שחקנית ספסל במגרש המדיני המזרח-תיכוני. מעורבותה באזור מורגשת בעיקר בתחום הכלכלי, ובמידה מסוימת גם בתחום מכירות הנשק. סין משתמשת במעטפת המושג 'דרך אחת וחגורה אחת' כבסיס לחדירתה הכלכלית לאזור, והיא מצמידה אליו את האמצעי הפיננסי – הבנק האסיאתי להשקעות ותשתיות. התנופה הסינית כוללת סלילת כבישים ומסילות ברזל ופיתוח נמלים. במקרים מסוימים, כמו בישראל, ההשקעות הסיניות מתפשטות גם לתחומים נוספים. בעשור האחרון השקיעה סין באזור (כולל בצפון אפריקה אך לא בישראל) יותר מ-120 מיליארד דולר, שהם כעשרה אחוזים מסך השקעותיה מחוץ לסין.

בהקשר זה עשוי להתרחש ב-2018 אחד האירועים הכלכליים המשמעותיים ביותר, אם אכן תנפיק ערב הסעודית בשנה זו חמישה אחוזים מהון עראמק"ו, והקונה, אם אכן יהיה זה קונה יחיד, תהיה סין. או אז יהיו השלכות כלכליות ומדיניות מרחיקות לכת למעורבות סינית בקבלת החלטות בחברה המסמלת יותר מכול את השפעתה המכרעת של ערב הסעודית במשק האנרגיה העולמי. ערב הסעודית, בשל היותה יצואנית של כעשרה אחוזים מצריכת הנפט העולמית, היא הגורם המשפיע ביותר על מחירי הנפט הנקבעים בהחלטות של שני קרטלים, שהבולט בהם הוא ארגון המדינות המייצאות נפט (אופ"ק). נוכחות סינית אפשרית בתהליך קבלת ההחלטות בערב הסעודית עשויה להשפיע על מחיר הנפט, על הכנסותיהן של המדינות המפיקות ועל יכולתן לסייע, בין השאר, לכלכלות של מדינות במזרח התיכון הניצבות בפני קריסה. את פעילותה המוגברת של סין בתחום הכלכלי ניתן כמובן להסביר במונחים כלכליים – רצון למצוא

שווקים לתוצרתה ולעודף כושר הייצור שלה, למשל בתחום התשתיות. הסבר נוסף הוא הצורך של סין לייבא מקורות אנרגיה ברמת ודאות והמשכיות גבוהה, ומכאן העניין ביציבות, גם הכלכלית, במזרח התיכון. מנגד, בניית נמלים סיניים באוקיינוס ההודי, למשל, מעלה אפשרות כי לפעלתנות הסינית בהקשר זה עשויים להתלוות דיווידנדים שלא יהיו כלכליים בלבד. מכירות הנשק של סין למדינות המזרח התיכון מייצרות גם הן רווחים שאינם כלכליים גרידא.

במקביל להעמקת הקשרים בין סין לאיראן והעולם הערבי, התהדקו גם היחסים הכלכליים בין ישראל לסין. ביקור ראש הממשלה בנימין נתניהו בבייג'ינג נערך בסימן 25 שנים לכינון היחסים בין המדינות. בניגוד לקשר הסיני עם מדינות אחרות במזרח התיכון, סין נוהגת הבחנה ברורה בין שיתופי הפעולה הכלכליים עם ישראל לבין עמדותיה המדיניות בנושאים הקשורים לישראל. דפוס היחסים הללו אינו שונה במהותו מהיחסים בין ישראל למדינות אחרות, להוציא הגידול המואץ ביחסי הכלכלה בין ישראל וסין והיעדר כל איזון בין מגמה זו לבין הצבעותיה של סין בפורומים בינלאומיים, קרי, אי־תמיכה סינית במדיניות הישראלית. מנגד, סין אינה מתרגמת את עמדותיה באשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני לצעדים כלכליים מוחשיים, כפי שנוהג כאמור האיחוד האירופי ביחס ליצוא הישראלי משטחים שנכבשו ב־1967, או לתמיכה כספית בפעילות ארגונים המתנגדים למדיניות ישראל בנושא הסכסוך. זאת ועוד, הריכוך המסוים ברטוריקה של הנשיא טראמפ כלפי סין, שנרשם במהלך 2017, יקל על ישראל לנהל את יחסיה עם סין בתחומים רגישים כמו הסייבר והתקשורת במרחב המשיק לתחום הביטחוני. ואולם, ההתעניינות הסינית (ושל מדינות אחרות) בנושאים אלו תחייב את ישראל לשקול את צעדיה על מנת להגן על אינטרסים ונכסים לאומיים. במקביל להתפתחות היחסים בין ישראל לסין, במהלך 2017 אירעה פריצת דרך גם ביחסים בינה לבין הודו. ההפרדה המוחלטת בין יחסים כלכליים ומדיניים, כפי שנוקטת סין ביחס לישראל, בלטה אף יותר במקרה של הודו. בעוד ישראל ניתקה תחת לחץ אמריקאי כל קשר ביטחוני עם סין, יחסי ישראל והודו העמיקו דווקא בתחום הביטחוני, וזאת אף שהודו לא סטתה כהוא זה מדפוס הצבעותיה האנטי־ישראלי, הדומה לזה הסיני (להוציא כמובן הצבעות במועצת הביטחון, שהודו אינה חברה קבועה בה). ביקורו של ראש ממשלת הודו נרנדרה מודי בישראל ביולי 2017 היה יותר מביקור רשמי, שכן הוא סימן את התפתחותה של גישה מאוזנת יותר כלפי ישראל. כך למשל, הודו שיתנה את הצבעתה במספר ארגונים בינלאומיים ועברה מהצבעה אוטומטית עם הצד הערבי להימנעות. קיים דמיון בדפוס היחסים הכלכליים של הודו עם מדינות ערב לזה של סין, במיוחד בכל הקשור ליבוא מקורות אנרגיה מהמזרח

התיכון. להודו אין אומנם השקעות עתק באיראן ובעולם הערבי, אך כלכלתה נתמכת במידה רבה על ידי העברות הכספיות של מיליוני הודים המועסקים בעולם הערבי, ובעיקר במדינות המפיקות נפט וגז. השינוי במדיניותה של הודו כלפי ישראל הוא לכן מעודד, הגם שיהיה על ישראל לעקוב אחר התפתחות היחסים בין הודו לסין, שכן הסלמה בזירה זו על רקע סכסוכי גבול או תחרות באוקיינוס ההודי עלולה לגרור ניגוד עניינים, שתהיה לו משמעות גם לגבי היחסים ביניהן לבין ישראל.

לסיכום, בחינתו של רכיב היחסים בין ישראל לשחקנים הבינלאומיים המעורבים מבחינה צבאית, מדינית וכלכלית במזרח התיכון מלמדת על מגמה של יציבות ואפילו שיפור ביחסים, שמקורם בכניסתו של נשיא חדש לבית הלבן בתחילת 2017, בהתרחבות הדיאלוג בינה לבין רוסיה והעמקת היחסים עם הודו וסין. לשיפור זה תרמו גם ירידת חשיבותו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני בסדר היום האזורי במזרח התיכון ובסדר היום הבינלאומי בכלל, וכן העובדה שבמהלך השנה לא התחוללו בגבולותיה של ישראל אירועים ביטחוניים משמעותיים. בה בעת, מאזן חיובי זה עלול לנטות לרעה עקב התפתחויות הקשורות במדיניות האמריקאית במזרח התיכון ובמיוחד לגבי סוגיות מרכזיות לישראל – ובראשן היערכות כוחות מקומיים וזרים על אדמת סוריה, וכן יוזמה אמריקאית להחייאת התהליך המדיני, אם וכאשר תוצג. אף על פי שהסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו תופס מקום גבוה בסדר היום האזורי או הבינלאומי, על ישראל להימנע ממצב שהאחריות לכישלונה של יוזמה אמריקאית תוטל עליה. אין אומנם קשר בין הסוגיה הפלסטינית לפתרון הפוליטי-צבאי העתידי בסוריה, אך טוב תעשה ישראל אם תקל על השחקנים האזוריים (מלבד איראן) את ההתחשבות בטיעוניה אשר לפתרון בסוריה, על ידי מניעת השפעה של הסוגיה הפלסטינית על מכלול השיקולים שלהם בנושא סוריה.